

LEUVENSE ECONOMISCHE STANDPUNTEN

1985/36

HERVERDELING VAN HET WERK EN MAKRO-EKONOMISCH EVENWICHT

Guido DE BRUYNE

en

Paul DE GRAUWE

13 DEC. 1985

CENTRUM VOOR
ECONOMISCHE STUDIE
E. VAN DER STAMPT 2B
B-3000 LEUVEN

december 1985

D/1985/2020/15

I. INLEIDING

De werkloosheid stelt een uitdaging om nieuwe formules van werkverdeling te vinden. Economisten hebben zich dan ook niet onbetuigd gelaten, en hebben hun vindingsrijke losgelaten op het probleem. In een aantal gevallen hebben de ontwerpers van voorstellen tot herverdeling van het werk de indruk gewekt dat ze een toverformule gevonden hadden, die indien toegepast, de wereld zou verlossen niet alleen van de plaag van de werkloosheid, maar ook van vele andere plagen.

In deze paper stellen we een eerder prozaïsche vraag m.n. welke de voorwaarden zijn die moeten voldaan worden opdat formules van herverdeling van het werk consistent zouden zijn met het makro-economisch evenwicht. Anders uitgedrukt, bestuderen we de vraag hoever we kunnen gaan in de richting van werktijdverkorting gekoppeld aan compenserende aanwervingen zonder de grote economische evenwichten te verstoren.

II. HERVERDELING VAN HET WERK EN MAKRO-EKONOMISCH EVENWICHT

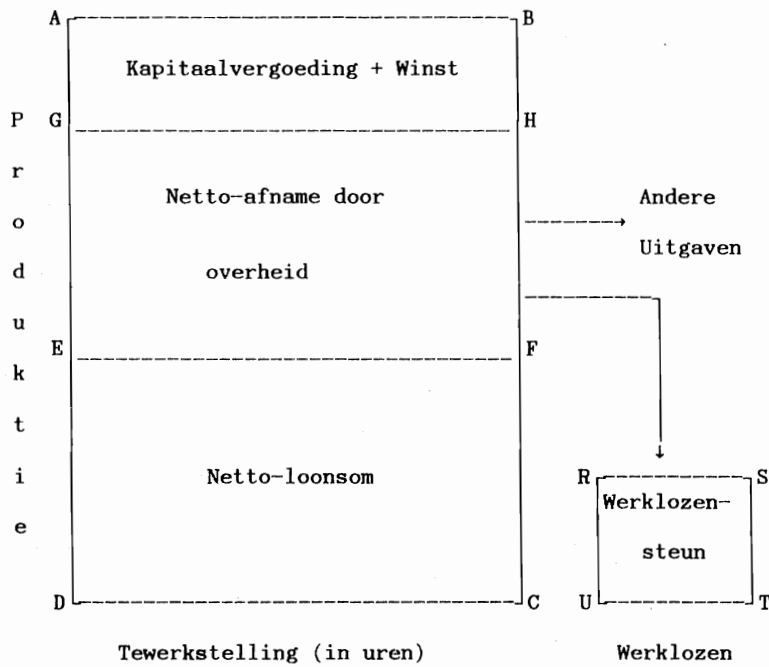
Het kan nuttig zijn enkele algemene makro-economische principes in herinnering te brengen: de bron van het inkomen van het land is de produktie van goederen en diensten. Wordt op een zeker ogenblik meer koopkracht uitgedeeld aan de mensen dan overeenstemt met de totale produktie dan zal dit vlug leiden tot deficits in de lopende rekening van de betalingsbalans en tot inflatie. Hieruit volgt dat indien de nationale produktie niet toeneemt het inkomen van de mensen ook niet kan toenemen zonder grote makro-economische onevenwichten te veroorzaken.

Toegepast op het probleem van de werktijdverkorting betekent het voorgaande dat indien de produktie niet toeneemt de herverdeling van het werk geen bijkomend inkomen kreëert. Zoals we nog zullen zien heeft dit belangrijke implicaties. Deze zeer algemene principes kunnen een konkretere inhoud gegeven worden door gebruik te maken van het volgende schema. (Figuur 1)

De rechthoek ABCD stelt de totale produktie voor. Deze wordt gerealiseerd door N tewerkgestelden die H uur per week werken. De basis van de rechthoek geeft dus de hoeveelheid uren gewerkt weer ($N \times H$ uren). De hoogte van de rechthoek stelt de produktie per uur voor. De basis maal de hoogte (hetgeen de oppervlakte van de rechthoek is) stelt de totale produktie voor.

Deze produktie vormt de basis van de inkomensvorming. Een deel (voorgesteld door de rechthoek EFCD) gaat naar de werknemers van de bedrijven. Dit is de netto-loonsom (Bruto-loonkost min de sociale bijdragen min de personenbelasting). Een ander deel gaat naar de overheid (sociale bijdragen, personenbelasting en belasting op de winst). Een derde deel wordt aangewend om de kosten van het kapitaal te dekken en om winst uit te keren.

Figuur 1: Produktie en Verdeling van het Inkomen

De overheid gebruikt haar inkomsten o.a. om werkloosheidsuitkeringen te doen aan diegenen die niet ingeschakeld zijn in het productieproces. We stellen deze uitgaven voor door de rechthoek RSTU. (De vele andere overheidsuitgaven laten we hier buiten beschouwing).

Laten we nu aannemen dat arbeidsduurvermindering wordt toegepast. We zullen hier als voorbeeld nemen een overschakeling van 38 uur naar 32 uur per week. Op die manier geeft elk van de N werknemers 6 uren vrij die nu kunnen ingenomen worden door werklozen. In het totaal zullen nu, in principe, $6 \times N / 32$ werklozen aan de slag kunnen (We gaan ervan uit dat de werklozen die een job krijgen ook 32 uren werken).

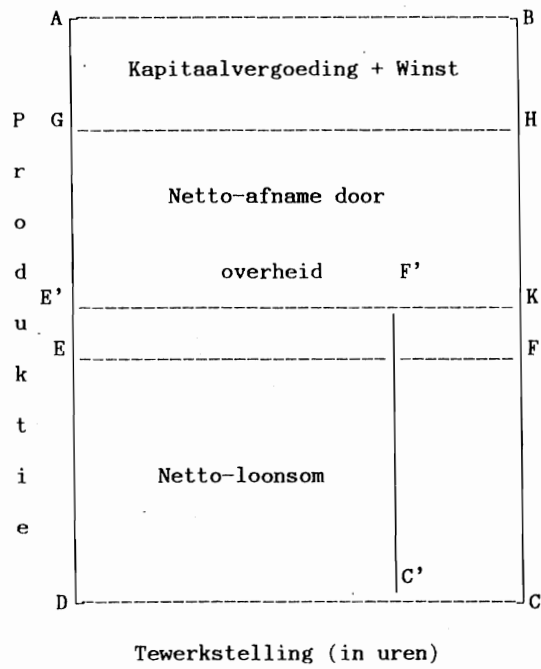
Hoe kan een dergelijke operatie gefinancierd worden? In het antwoord op deze vraag gaan we ervan uit dat de werktijdverkorting per se geen effect heeft op de produktie. Veel is hierover reeds geschreven. Al wat men uit deze geschriften kan halen zijn kontradiktorische besluiten. Volgens de optimisten (zie bijv. Palasthy) zal werktijdverkorting de produktie verhogen, volgens pessimisten zal deze de produktie verminderen. Hoe dit allemaal moet gebeuren is meestal zeer onduidelijk. Hier gaan we ervan uit dat de werktijdverkorting op zichzelf geen oorzaak van produktie-expansie (noch van kontraktie) zal zijn.

De werktijdverkorting met de nieuwe aanwervingen kan nu op verschillende alternatieve wijzen gefinancierd worden. We beschouwen eerst twee extremen, en duiden dan aan dat haalbare financieringswijzen tussen deze twee extremen zullen moeten liggen.

1. Werktijdverkorting zonder looninlevering

Een eerste extreem (voorgestaan door Palasthy, en meer recentelijk door de opstellers van het ROVAK model) stelt dat de werktijdverkorting moet doorgevoerd worden zonder loonverlies voor de werknemers. We stellen dit systeem voor in figuur 2. Om eenzelfde looninkomen te behouden moeten de werknemers een hoger uurloon verkrijgen dat hen compenseert voor het verlies aan uren. Deze verhoging van het uurloon zal, in het voorbeeld dat we hier hanteren, (netto) ongeveer 20 % moeten bedragen. Op die manier blijft de totale netto loonsom uitgedeeld aan de oorspronkelijke werknemers ongewijzigd. In figuur 2 is de rechthoek $E'F'C'D$ even groot als de rechthoek EFCD in figuur 1. De basis van de loonrechthoek is vernaauwd (minder uren gepresteerd), terwijl de hoogte toegenomen is (meer uurloon). Werklozen kunnen nu ingeschakeld worden, nl. ten belope van de vrijgekomen uren ($6 \times N / 32$). Ze verdienen een netto-loonsom weergegeven door de rechthoek $F'KCC'$. Dit veronderstelt dat de nieuwe werknemers evenveel moeten verdienen als degenen die reeds een job hadden. Normalerweise zal ook de netto-loonsom van de nieuwkomers (de rechthoek $F'KCC'$) groter zijn dan wat ze voorheen aan werkloosheidsvergoeding uitbetaald kregen (de rechthoek RSTU in figuur 1).

Figuur 2: Werkherverdeling zonder looninlevering

Het is duidelijk dat de totale (netto) loonsom is toegenomen. Dit moet van ergens komen. Vermits de produktie niet toeneemt moet dit komen ofwel uit het overheidsbudget ofwel uit de winst van de onderneming. De overheid maakt weliswaar ook een winst vermits minder werkloosheidsuitkeringen moeten gedaan worden. De uitgavenrechthoek verdwijnt. Toch zal de schatkist netto inkomen verliezen omdat de nieuwe werknemers nu meer verdienen dan wanneer ze werkloos waren. In termen van figuur 2 betekent dit dat de rechthoek F'KCG' groter is dan de rechthoek van de werkloosheidsuitkering. Dus, hoewel de overheid de werkloosheidsvergoeding uitspaart, zal ze haar beslag op de produktie met een nog groter bedrag moeten verminderen om de gestegen netto-loonsom op te vangen. Tenzij de winstrechthoek vermindert als kompensatie voor de verhoogde loonsom.

Als konklusie geldt hier dat werktijdverkorting zonder looninlevering van de werknemers onvermijdelijk tot een verhoogd budgettair deficit moet leiden ofwel tot een vermindering van de rendabiliteit van de ondernemingen. In het eerste geval (een hoger budgettair deficit) zal de lopende rekening van de betalingsbalans verslechteren, omdat meer koopkracht wordt uitgedeeld dan er geproduceerd wordt. Dit leidt op termijn tot een druk op de wisselmarkt, met alle gekende gevolgen. In het tweede geval (verminderde rendabiliteit van de ondernemingen) wordt de produktieve basis van de ekonomie ondermijnd, en is de kans groot dat op termijn tewerkstelling wordt vernietigd. Vandaar dat een dergelijke operatie van herverdeling van het werk moet verworpen worden(1).

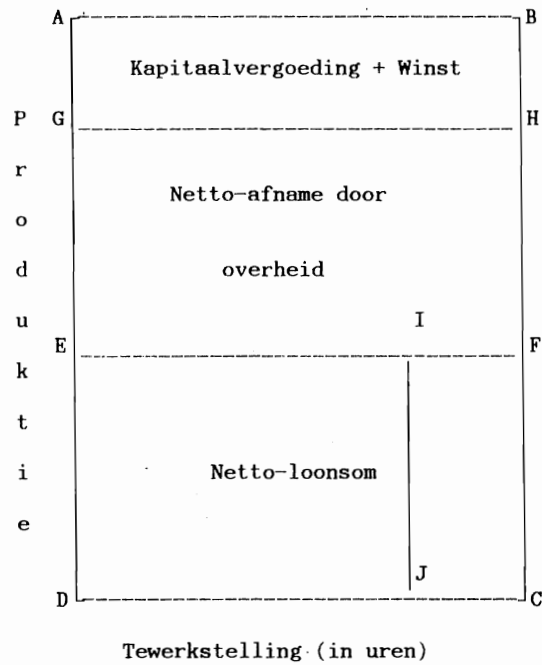
2. Herverdeling van het werk met evenredige looninlevering

Een tweede extreem bestaat erin werktijdverkorting door te voeren en het netto-uurloon konstant te houden. Dit betekent dat de werknemers hun netto-looninkomen zien dalen in dezelfde proportie als de verminderde werkduur. Dit systeem wordt in figuur 3 voorgesteld. Na de werktijdverkorting van 38 naar 32 uur daalt de netto-loonsom van de werknemers in dezelfde proportie. Deze loonsom wordt nu de kleinere rechthoek EIJD, in tegenstelling met de rechthoek CDEF van figuur 1. De vrijgekomen uren worden nu echter bezet door werklozen die aan hetzelfde uurloon werken als de "oude" werknemers. Ten gevolge hiervan blijft de globale netto-loonsom ongewijzigd. Dezelfde loonsom wordt nu gedeeld door meer mensen.

Het resultaat van deze operatie is een winst voor de overheid. Deze moet nu geen werkloosheidsuitkeringen meer doen, en kan haar beslag op de produktie konstant houden. Dus een herverdeling van het werk met proportionele inlevering van het loon komt ten goede aan de schatkist die door een dergelijke operatie haar budgettair deficit vermindert.

We zijn van mening dat dit eveneens een ongewenst resultaat is. Immers, de omvang van de looninlevering is in deze formule zeer groot, wat zal resulteren in een maximale weerstand vanwege de werknemers. De kans van slagen van een dergelijke formule zal dan ook minimaal zijn.

Figuur 3: Werkherverdeling met proportionele inlevering

3. Meer realistische vormen van herverdeling van het werk

Uit het voorgaande leren we in elk geval dat er een "trade-off" bestaat in elke formule van herverdeling van het werk. Werkherverdeling zonder looninlevering kan slechts door het toelaten van grotere budgettaire deficits, of door het verminderen van de rendabiliteit van de ondernemingen. Werkherverdeling met te grote looninlevering verhoogt de weerstand van werknemers tegen deze formules.

In wat volgt concentreren we dan ook de aandacht op die formules van herverdeling van het werk die aan de volgende drie voorwaarden beantwoorden :

- (a) De herverdeling van het werk mag de verdeling van het inkomen tussen arbeid en kapitaal niet veranderen.
- (b) De herverdeling van het werk mag het overheidstekort niet verhogen .
- (c) Om de looninlevering minimaal te houden gaan we er ook van uit dat de herverdeling van het werk geen instrument mag zijn van vermindering van het overheidstekort.

De algemene principes van formules van herverdeling van het werk die aan deze drie voorwaarden beantwoorden volgen onmiddellijk uit de voorgaande analyse. De werktijdverkorting van 38 naar 32 uren leidt tot een vermindering van de netto-loonsom van "oude" tewerkgestelden. Deze vermindering moet precies even groot zijn als de toename van het netto-inkomen van de "nieuwe" tewerkgestelden, die van het regime van werklozen overstappen naar het regime van tewerkgestelden. Op die manier kan het gestegen netto-inkomen van de nieuwkomers ingepast worden in de produktierechthoek, zonder dat de bedrijfsrendabiliteit daalt en zonder dat het budgettaire deficit toeneemt. Immers, de overheid spaart de werkloosheidsuitkeringen uit, en vermindert haar beslag op de produktie met evenveel.

We kunnen de voorgaande ideeën ook formuleren door gebruik te maken van de volgende formule (Deze formule wordt afgeleid in sectie 5).

$$dw_N/w_N = - (1 - \alpha_N) dL/L$$

met dw_N/w_N = de daling van het netto-loon (uitgedrukt in %); dL/L = de tewerkstellingstoename, evenredig met de werktijdverkorting, ook uitgedrukt in % ; α_N = de verhouding tussen de gemiddelde werkloosheidsuitkering en het gemiddelde netto-loon.

Deze formule kan als volgt geïnterpreteerd worden. Veronderstel dat de verhouding α_N 0,4 bedraagt (hetgeen betekent dat de werkloosheidsvergoeding gemiddeld 40% bedraagt van het gemiddelde netto-loon). Als dan de werktijdverkorting (met kompenserende aanwerving) 1% is, dan moet het netto-loon van diegenen die een job hebben met 0,6% verminderen om budgettair neutraal te zijn en om de bedrijfsrendabiliteit ongewijzigd te houden. Deze relatief lage looninlevering heeft te maken met het feit dat de overheid de uitgespaarde werkloosheidsvergoeding transfereert naar de bedrijven, hetzij direkt via een vermindering van de patronale bijdragen, hetzij indirekt via een verlaging van de inkomstenbelasting of van de werknemersbijdragen voor

de sociale zekerheid die beide resulteren in een lagere loonkost voor een gegeven netto-loon.

We kunnen deze formule ook anders schrijven, en we bekomen dan het "hefboom-effekt" van looninlevering op de herverdeling van het werk :

$$\frac{dL/L}{dW_N/W_N} = - \frac{1}{(1 - \alpha_N)}$$

Dit betekent dat een (netto) looninlevering van 1% gepaard kan gaan met een werktijdverkortung met extra aanwerving die een veelvoud is van 1%. In het cijfervoorbeeld waar $\alpha_N = 0,4$ wordt dit veelvoud 1,7. M.a.w. 1% looninlevering leidt tot werktijdverkortung met aanwerving van 1,7%. De verklaring van dit hefboomeffekt ligt in het feit dat bij elke looninlevering met extra-aanwerving de overheid a.h.w een "matching grant" toestaat aan de onderneming, die op zijn beurt kan gebruikt worden om extra-aanwervingen te doen.

Het interessante van dit hefboomeffekt is dat het de kost van solidariteit vanwege diegenen die een job hebben vermindert. Hoe groter ook de werkloosheidsvergoeding t.o.v. het netto-loon des te sterker is dit hefboomeffekt(2), en des te pijnlozer (in termen van gederfd loon) het is voor de werknemers om plaats te maken voor nieuwkomers in het produktieproces. Gezien het relatief hoog niveau van de ratio α_N in België, kan door looninlevering een groot hefboomeffekt uitgeoefend worden op de herverdeling van het werk.(3)

Binnen deze zeer algemene principes bestaat nog een hele reeks van keuzemogelijkheden i.v.m. de verdeling van de loonsom tussen de "oude" en de "nieuwe" tewerkgestelden. In het voorgaande zijn we ervan uitgegaan dat beiden evenveel moeten verdienen in het produktieproces. Dit is uiteraard de meest gunstige situatie voor de nieuwkomers. Het is echter ook de minst aantrekkelijke optie voor de "oude" werknemers die in deze formule maximaal zullen moeten inleveren. Een meer aantrekkelijke formule voor de "oude" werknemers is dat de nieuwkomers aangeworven worden tegen een lager loon dan de "oude" werknemers. Dit laat deze laatsten toe minder in te leveren. Het meest aantrekkelijke vanuit het standpunt van de "oude" werknemers is deze waarin de nieuwkomers een netto-loonsom verkrijgen die precies gelijk is aan de werkloosheidsuitkeringen. Op die manier moeten deze "oude" werknemers niets inleveren. Dit is uiteraard ook de minst aantrekkelijke formule voor de nieuwkomers.

Er is dus ook op dit niveau een "trade-off", en een keuze zal moeten gemaakt worden. Indien het principe van gelijk loon voor gelijk werk wordt gehuldigd, zal de inlevering door de "oude" werknemers het grootst moeten zijn. Dit verhoogt de weerstand van deze werknemers tegen formules van herverdeling van het werk, en verkleint de kans dat deze formules effectief kunnen doorgevoerd worden. Wil men de bereidheid van de "oude" werknemers om het werk te delen met werklozen vergroten, dan zal het principe van gelijk loon voor gelijk werk moeten afgezwakt worden.

III. HERVERDELING VAN HET WERK EN EKONOMISCHE GROEI

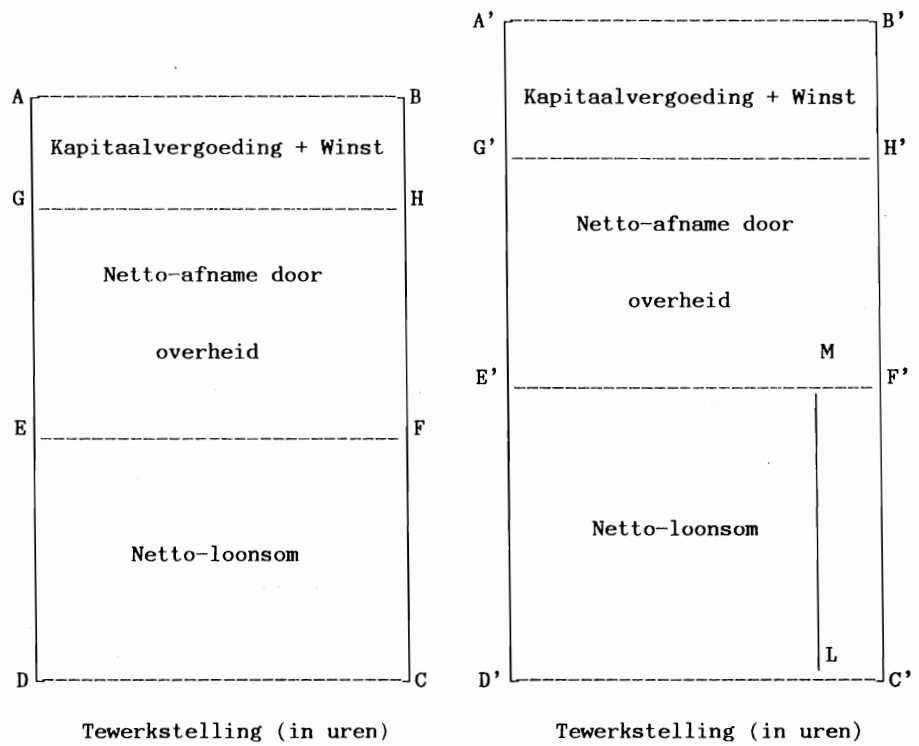
In het voorgaande werd de discussie gevoerd in de veronderstelling dat de nationale produktie konstant is. In feite groeit het BNP. Gedurende de laatste vijf jaar was deze groei gemiddeld ongeveer 1 per cent per jaar. In welke mate worden de konklusies van de vorige sectie hierdoor beïnvloed ?

We zullen er hier ook van uitgaan dat de toepassing van formules van werktijdverkorting per se geen invloed uitoefent op de economische groei. Deze laatste wordt beïnvloed door internationale factoren, technologische variabelen, de "aanbodeconomische" omgeving, enz.. Het feit dat eenzelfde produktie, na de invoering van werktijdverkorting, door meer mensen wordt gerealiseerd beïnvloed de groeiperspektieven van deze produktie niet.

Het zal onmiddellijk duidelijk zijn dat het bestaan van economische groei de beperkingen opgelegd aan formules van werktijdverkorting afzwakt. Dit wordt geïllustreerd in figuur 4. Tengevolge van economische groei stijgt de produktierechthoek van ABCD naar A'B'C'D'. Dit heeft tot gevolg dat de netto-loonsom die de verdeling van de produktie konstant houdt, ook stijgt (van EFCD naar E'F'C'D'). Dit betekent dat een herverdeling van het werk kan gebeuren, zonder dat de "oude" werknemers hoeven in te leveren. Deze verminderen hun werktijd en verkrijgen een hoger uurloon, zodanig dat hun inkomen konstant blijft (de rechthoek E'MLD' is even groot als de rechthoek EFCD). Dit laat een surplus aan netto-loonsom over (LMF'C' in figuur 4) dat kan gebruikt worden om de nieuwkomers te betalen.

Hoe belangrijk is dit effect ? Wanneer het BNP met 1 per cent per jaar groeit betekent dit dat de netto-loonsom die de verdeling van de produktie (tussen werknemer, overheid en onderneming) konstant houdt, ook met 1 % stijgt(4). Deze extra-loonsom kan gebruikt worden om nieuwkomers in het produktieproces te betalen, zodat 1 % bijkomende aanwervingen mogelijk zijn zonder looninlevering van de "oude" werknemers. Indien de overheid daarenboven de uitgespaarde werkloosheidsuitkering transfereert naar de onderneming (in de vorm van verminderde sociale bijdragen, bij voorbeeld), dan kan dit leiden tot extra (meer dan 1%) werktijdverkorting met bijkomende aanwervingen zonder looninlevering van de "oude" werknemers. Het belang van dit laatste effect hangt af van het verschil tussen de werkloosheidsuitkering en het netto-loon. Als dit verschil klein is dan "betaalt" de transfer van de werkloosheidsuitkering door de overheid een groot deel van het netto-loon van de nieuwe tewerkgestelden, en kunnen er dus meer extra-aanwervingen gebeuren. In dit geval zal een groei van de produktie met 1% leiden tot een potentiële werktijdverkorting met aanwervingen van meer dan 1%, zonder dat moet ingeleverd worden door degenen die een job hebben.

Figuur 4 : Herverdeling van het werk en economische groei

De formule die het verband legt tussen produktiegroei en potentiële werktijdverkorting (met evenredige aanwerving) is de volgende(5) :

$$dL/L = \frac{1}{1 - \alpha_N} \times x$$

met dL/L = de extra aanwerving a.g.v. werktijdverkorting als een % van de tewerkstelling; α_N = de verhouding tussen de gemiddelde werkloosheidsuitkering en het gemiddelde netto-loon; x = de groei van het BNP.

Konkreet betekent deze formule dat indien de groei van het BNP 1% per jaar is, en indien de werkloosheidsuitkering gemiddeld 40% is van het netto-loon van de gemiddelde Belg, de werktijdverkorting (met de extra-aanwervingen) aan een ritme van 1,7% per jaar kan gebeuren, zonder dat de oude werknemers hoeven in te leveren. De veronderstelling achter dit "multiplikator" effect van de groei is natuurlijk dat de overheid de uitgespaarde werkloosheidsuitkeringen direkt of indirekt transfereert naar de onderneming. Indien dit niet het geval is dan verdwijnt dit multiplikatoreffect, m.a.w. in dat geval wordt de "multiplikator" van de looninlevering 1. Noteer ook dat de multiplikator van de groei op de tewerkstelling dezelfde is als de multiplikator van de looninlevering op de tewerkstelling.

In een volgende sectie trachten we de omvang van dit multiplikatoreffect te meten voor België. Voorlopig noteren we dat dit multiplikatoreffect potentiëel belangrijk kan zijn, op voorwaarde dat de groei van het BNP (voorgesteld door x in de formule) groot genoeg is. Indien, echter, deze groei rond de 1% per jaar blijft hangen zoals we dit gedurende de laatste vijf jaar hebben gekend, dan mag van dit effect niet al teveel verwacht worden. M.a.w. in een periode van lage economische groei zijn de mogelijkheden om aan werkverdeling te doen zonder looninlevering van diegenen die een job hebben beperkt. Ook is het duidelijk dat in een dergelijke lage groei omgeving radikale voorstellen van werkherverdeling geen kans maken, tenzij werknemers akkoord gaan om hun netto-inkomen radikaal te verlagen. Dit is zeker een paradoksale situatie. Immers, wanneer de economische groei laag is, en wanneer dus formules van werkherverdeling een groot nut kunnen hebben om de werkloosheid op te lossen, zijn deze formules moeilijk door te voeren. Wanneer de economische groei hoog is, is werktijdverkorting gemakkelijker door te voeren, maar is ze ook minder noodzakelijk(6).

IV. HERVERDELING VAN HET WERK EN KAPITAALKOSTEN

In een aantal voorstellen tot herverdeling van het werk wordt een grote nadruk gelegd op de mogelijkheden om door een reorganisatie van de arbeidstijd, een meer intensieve benutting van de kapitaalstock te realiseren (zie bijv. het Palasthy-plan). Op die manier kunnen de kapitaalkosten per eenheid produkt gedrukt worden, waardoor de mogelijkheid ontstaat om deze kostenbesparingen over te hevelen naar de faktor arbeid. Dit moet dan toelaten om meer doorgedreven formules van werktijdverkorting in te voeren zonder loonverlies voor de "oude" werknemers. In termen van figuur 2 betekent dit dat de gestegen loonsom,

die het resultaat is van werkherverdeling zonder loonverlies, gekompenseerd wordt door een evengrote daling van de kapitaalvergoedingsrechthoek ABHG.

Opnieuw rijst hier de vraag hoe belangrijk dit effect is. Om hierop een antwoord te kunnen geven zijn de volgende cijfers van belang : het aandeel van de kapitaalkosten (afschrijvingen, provisies, financieringslasten) in de toegevoegde waarde van de Belgische verwerkende nijverheid bedraagt 23% . Voor de bruto-loonkosten is dit percentage 69%; voor de netto-loonsom ongeveer 35% (7). Van de kapitaalkosten is een belangrijk deel, m.n. 14 percentagepunten afschrijvingen, niet of weinig vatbaar voor kompressie door meer intensieve aanwending van het machinepark. Immers, dit laatste impliceert ook dat afschrijvingen versneld moeten gebeuren. Het is vooral de komponent financieringslasten (9 percentagepunten) die kan gedrukt worden wanneer de kapitaalstock intensiever wordt gebruikt.

De konkrete implicatie van deze gemiddelde cijfers voor de Belgische industrie kan best met een cijfervoorbeeld geïllustreerd worden. Indien de toegevoegde waarde 100 F is, dan leidt een daling van de interestlasten met 10% tot een verminderde kapitaalkost van 0,9F (=10% van 9F). Dit betekent dat de netto-loonsom met evenveel , nl. 0,9F kan stijgen zonder de prijs van het produkt te beïnvloeden. Dit is echter een stijging van slechts 2,5% (0,9/35). M.a.w. wanneer tengevolge van een meer intensieve aanwending van machines, de financiële lasten met 10% dalen kan de netto-loonsom slechts met 2,5% stijgen zonder de prijs van het produkt te verhogen. Dit resultaat volgt uit het feit dat de loonkomponent in de toegevoegde waarde veel belangrijker is dan de financiële lasten.

Het voorgaande impliceert ook dat om 1 % bijkomende aanwervingen mogelijk te maken zonder loonverlies voor de "oude" werknemers, de reorganisatie van de arbeidstijd zodanig moet zijn dat een besparing van de financiële lasten van 4% wordt gerealiseerd. Het is duidelijk dat deze verhouding de toepassing van radikale voorstellen van herverdeling van het werk uitsluit, tenzij de werknemers bereid zijn een belangrijk loonverlies te lijden.

V. EEN FORMEEL ANALYSEKADER

In deze sectie ontwikkelen we een analysekader dat ons toelaat de konklusies die we in de vorige sekties hebben getrokken op een meer formele wijze voor te stellen en af te leiden. In een volgende sectie gebruiken we het model om de effecten van verschillende formules van herverdeling van het werk te simuleren voor België.

1. Voorstelling van het model.

Het makro-ekonomisch analysekader dat hier geschetst zal worden moet toelaten de effecten van groei en arbeidsduurvermindering op de tewerkstelling na te gaan en daarbij expliciet rekening te houden met een aantal makro-ekonomische beperkingen.

In deze analyse vertrekken we nu van een veronderstelde groei van de totale nationale produktie met x percent. De centrale vraagstelling betreft dan het tewerkstellingseffect van een arbeidsduurvermindering rekening houdend met een aantal makro-ekonomische beperkingen.

De eerste beperking die we inbouwen heeft betrekking op het arbeidsaandeel in de nationale produktie. Meer bepaald gaan we ervan uit dat de totale jaarloonkost eveneens met x percent mag toenemen zodat het aandeel van de loonkost in de totale produktie konstant blijft. Men kan deze restriktie als volgt weergeven :

$$d(wLH) = xwLH \quad (1)$$

waarbij w : de gemiddelde uurloonkost per tewerkgestelde

L : het totaal aantal tewerkgestelden

H : het gemiddeld aantal arbeidsuren per jaar

en waarbij de operator d staat voor "de verandering in".

Achter relatie (1) schuilt de hypothese dat het huidig arbeidsaandeel - en dus ook het niet-arbeidsaandeel - zich op het "korrekte" niveau bevinden. Indien op dit ogenblik het arbeidsaandeel te hoog is om volledige tewerkstelling te realiseren, dan zou de groei van de loonkost beneden de groei van de produktie moeten blijven(8). Dit laatste zou dan impliceren dat een herverdeling van gezinnen naar ondernemingen noodzakelijk blijft(9).

De tweede restriktie die we wensen op te leggen heeft betrekking op het overheidstekort : we gaan er namelijk van uit dat de operatie van arbeidsduurvermindering neutraal moet zijn voor wat betreft het effect op het overheidsdeficit. Dit kan formeel als volgt worden weergegeven :

$$d(twLH) = d[v(L'-L)] + xtwLH \quad (2)$$

waarbij t : de gemiddelde belastingsvoet op de jaarloonkost

v : de netto-jaarkost van een werkloze

L' : het totale arbeidsaanbod

Relatie (2) geeft dus aan dat de verandering in de belastinginkomsten van de overheid moet gelijk zijn aan de verandering in de uitbetaalde werkloosheidsvergoedingen plus de groei van de belastinginkomsten die voortspuit uit de veronderstelde groei van het BNP met x (10).

Op te merken valt hier dat de relevante belastingsvoet t zowel refereert naar de inkomstenbelasting als naar de sociale zekerheidsbijdragen van werkgevers en werknemers.

De derde restriktie die we inbouwen is dat het netto-jaarloon van een tewerkgestelde onveranderd blijft :

$$d[(1-t)wH] = 0 \quad (3)$$

Relatie (3) heeft dus betrekking op de variante van arbeidstijdverkorting zonder looninlevering. We brengen deze restriktie hier in niet omdat we geloven dat dit de beste politiek is, wel omdat we

willen nagaan hoe ver we kunnen gaan met werktijdverkorting indien werknemers geen verdere looninlevering willen aanvaarden.

Het is nuttig erop te wijzen dat we hier niet ingaan op andere manieren waarop de potentiële belastingverlaging zou kunnen aangewend worden. Zo zou de overheid de extra inkomsten voor zichzelf kunnen behouden of zou ze het winstaandeel kunnen doen toenemen via bvb. een verlaging van de vennootschapsbelasting. Deze mogelijkheden -een verminderd overheids-tekort of een stijgend winstaandeel- kunnen uiteraard eveneens een additioneel positief tewerkstellingseffect sorteren : deze kanalen worden evenwel niet in ogenschouw genomen in deze studie.

Een laatste beperking die we wensen in te bouwen is er een van technische aard en heeft betrekking op de substitueerbaarheid in het produktieproces tussen "uren" en "tewerkgestelden". Deze restriktie wordt als volgt weergegeven :

$$dL/L = -\beta(dH/H) \quad 0 < \beta \leq 1 \quad (4)$$

Een waarde van β gelijk aan één impliceert dat uren en tewerkgestelden perfecte substituten zijn : een ongewijzigd produktievolume kan alsdan gerealiseerd worden door de combinatie van een bepaalde procentuele arbeidsduurvermindering met eenzelfde procentuele tewerkstellings-toename. Alhoewel op dit punt de empirische evidentie niet eensluidend is, wordt voor het vervolg van deze studie aangenomen dat het opvoeren van de tewerkstelling bij een gelijkblijvende arbeidsduur waarschijnlijk produktiever is dan het verhogen van het aantal arbeidsuren bij een konstante tewerkstelling. Dit houdt een waarde van β in die kleiner is dan één : een produktie-uitval omwille van een bepaalde procentuele vermindering van de arbeidstijd per tewerkgesteld kan dan gecompenseerd worden door een minder dan proportionele tewerkstellingstoename.

2. Oplossing van het model en interpretatie.

De probleemstelling zoals deze hierboven werd geschetst houdt vier onbekenden in : L, H, w en t. De oplossingen voor deze onbekenden, in termen van procentuele veranderingen, zijn de volgende :

$$dL/L = \frac{1}{1 - \alpha_N} x \quad (5)$$

$$dH/H = - \frac{1}{\beta(1 - \alpha_N)} x \quad (6)$$

$$dw/w = \frac{1 - \beta\alpha_N}{\beta - \beta\alpha_N} x \quad (7)$$

$$dt/t = - \frac{\alpha_N(1 - t)}{(1 - \alpha_N)t} x \quad (8)$$

Een van de meest interessante resultaten vindt men in relatie (5). Hieruit blijkt dat in ons model groei een uitgesproken multiplikatoreffekt heeft op de tewerkstelling. Dit effect zal des te groter zijn naarmate α_N (hetgeen we de "vervangingsratio" zullen noemen) hoger ligt. De economische verklaring voor deze bevinding is de volgende. Hoe groter de vervangingsratio, (m.a.w. hoe hoger de werkloosheidsuitkering in vergelijking met het netto-loon), des te meer zal herverdeling van het werk leiden tot besparing op de totale werkloosheidsvergoedingen. Dit laat dan toe om een grotere transfer door te voeren in de vorm van een vermindering van de belastingen op de loonmassa. Vermits we als restriktie hebben ingebouwd dat het netto-inkomen van de werknemers konstant moet blijven kan deze transfer in feite gebruikt worden om extra-tewerkstelling te genereren.

Vergelijking (6) wijst uit dat indien $\beta < 1$ de werktijdverkorting aan een sneller ritme zal gebeuren dan het ritme van aanwerving van werklozen (dL/L). Vergelijking (8) tenslotte geeft weer in welke mate de belastingtarieven moeten vermindert worden om deze voorgaande effecten op de tewerkstelling en de werktijd te bekomen. Het cruciaal belang van de vervangingsratio blijkt hier ook duidelijk. Bij een hoge vervangingsratio worden de belastingtarieven sterk vermindert. Dit kan omdat een hoge vervangingsratio veel overheidsuitgaven vrij maakt om, door belastingvermindering, getransfereerd te worden naar de ondernemingen.

3 Een variante van het model.

Een mogelijke variante m.b.t. de budgettaire restriktie zou erin kunnen bestaan dat de overheid het groei-effect (x) op de belastinginkomsten doorspeelt naar de ondernemingen door een extra verlaging van de belastingtarieven. In dit geval verdwijnt de tweede term van de budgetrestriktie (2) en veranderen ook de oplossingen van het model. We concentreren hier de aandacht op relatie (5) die het multiplikatoreffekt van de groei op de tewerkstelling weergeeft. Deze relatie moet nu als volgt gewijzigd worden :

$$dL/L = \frac{1}{(1-t)(1-\alpha_N)} x \quad (5')$$

Hieruit blijkt dus dat een politiek die er zou in bestaan de door de groei geïnduceerde belastingstijging uit te schakelen door een vermindering van de belastingtarieven, het multiplikatoreffekt op de tewerkstelling sterk verhoogt. Indien, bij voorbeeld, het gemiddeld belastingtarief, t , gelijk is aan 0,5, dan verdubbelt de multiplikator. We zullen deze variante verder niet meer bespreken omdat de huidige Belgische budgettaire situatie de toepassing van een dergelijke politiek niet toelaat. Dit illustreert evenwel dat de slechte toestand van de overheidsfinanciën in België de toepassing van tewerkstellingsbevorderende maatregelen in de weg staat.

4. Het model bij zero groei.

De oplossing van het model geeft ook nog nuttige informatie voor het geval van een stagnerende economie met $x = 0$. Uit de relaties (5) en (6) volgt dan onmiddellijk dat de voorgestelde arbeidsduurvermindering zonder looninlevering onmogelijk is. M.a.w. uit vergelijkingen (5) en (6) blijkt dat indien het netto-loon konstant wordt gehouden, en indien $x=0$, dL/L en dH/H ook nul worden. Dit impliceert dat om, in een stagnerende ekonomie, aan werkherverdeling te kunnen doen het netto-looninkomen zal moeten dalen.

We kunnen nu het model gebruiken om te berekenen hoeveel netto-loondaling nodig is om een bepaalde herverdeling van het werk door te voeren. Om dit te berekenen zetten we $x=0$ in de vergelijkingen (1) en (2), en vervangen we vergelijking (3), die bepaalt dat het netto-loon konstant blijft, door een definitievergelijking van het netto-loon:

$$d_{WN} = d[(1-t)wH] \quad (9)$$

waarbij w_N het netto-jaarloon voorstelt. Dit netto-jaarloon kan nu veranderen, en we stellen de vraag wat het effect is van een daling van het netto-loon op de herverdeling van het werk. Het resultaat vinden we door dL/L op te lossen voor d_{WN}/w_N :

$$dL/L = - \frac{1}{(1 - \alpha_N)} d_{WN}/w_N \quad (10)$$

Het interessante in deze formule is dat we eenzelfde multiplikatoreffect verkrijgen van netto-looninlevering als van de groei. Dus in een stagnerende ekonomie kan toch een belangrijk hefboomeffect verkregen worden door netto-looninlevering. Dit effect zal des te groter zijn naarmate de vervangingsratio hoog is.

VI. ENKELE SIMULATIE-OEFENINGEN

De resultaten van de vorige sectie worden nu gebruikt om een aantal simulaties uit te voeren met gegevens voor de Belgische ekonomie. De vervangingsratio α_N is van cruciaal belang in deze berekeningen. Direkte informatie over deze ratio ontbreekt echter. Wel kunnen we deze berekenen uitgaande van de verhouding tussen de werkloosheidsvergoeding en het brutoloon, hetgeen we hier zullen voorstellen door α . De precieze relatie tussen deze α en de α_N (die de werkloosheidsvergoeding vergelijkt met het netto-loon) wordt in appendix besproken.

In België bekomt een werkloze normalerwijze tussen de 40 en de 60 percent van zijn vroeger verdiend bruto-loon. Nochtans zal de waarde van α die we hier hanteren kleiner zijn dan deze wettelijke percentages omwille van de volgende redenen. Ten eerste bevat de teller van α de netto-jaarkost van een werkloze; voor zover werkloosheidsuitkeringen belast worden dient α naar beneden toe herzien te worden. Ten tweede zijn de werkloosheidsuitkeringen in absolute termen geplafonneerd waardoor α eveneens kleiner zal zijn dan het wettelijk percentage.

Vandaar, en tevens omwille van het feit dat de uiteindelijke resultaten in sterke mate afhankelijk zijn van de waarde van de vervangingsratio, wordt in de simulatie-oefeningen met twee waarden van α gewerkt : 40% en 30%.

De resultaten van de simulaties zijn te vinden in de tabellen 1 t.e.m. 3. Ze geven het uiteindelijk effect (in %) weer op de tewerkstelling, het aantal gewerkte uren, de bruto-urloonkost en de belastingtarieven. Aangezien laatstgenoemde variabele zowel de inkomstenbelasting (t_{IB}) als de werknemers- (t_{WN}) en de werkgeversbijdrage (t_{WG}) voor de sociale zekerheid bevat, wordt de mogelijke belastingvermindering tevens vertaald naar deze categorieën toe. De laatste lijn in elke tabel heeft betrekking op de trade-off die tot uiting komt in relatie (10) en die het procentueel effect weergeeft op de tewerkstelling van een verandering in het netto-loon met één percent in geval van een stagnerende economie.

Elke tabel veronderstelt een bepaalde graad van substitutie tussen uren en tewerkgestelden wat tot uiting komt in alternatieve waarden voor de parameter β .

De belangrijkste resultaten kunnen als volgt worden samengevat.

1. Groei heeft een duidelijk multiplikatoreffect op de tewerkstelling in een scenario van arbeidsduurverkorting zonder looninlevering. Dit multiplikatoreffect stijgt naarmate de vervangingsratio toeneemt. Zo zal arbeidstijdvermindering bij 1% groei en bij een waarde van $\alpha = 40\%$ leiden tot een tewerkstellingstoename met 2.56%. Dit multiplikatoreffect daalt tot 1,84% indien $\alpha = 30\%$.

2. De bespreking voor wat betreft het effect op het aantal gewerkte uren is gelijklopend behalve dat het daarenboven sterk gedetermineerd wordt door de mate van substitueerbaarheid tussen uren en tewerkgestelden. Zo zal een groei van 1% en een waarde van $\beta = 1$ leiden tot een arbeidsduurvermindering met 2,56% (tabel 1). Dit effect stijgt tot 3,2% indien $\beta = 0,8$. M.a.w. naarmate de produktiviteit van extra-tewerkstelling uitstijgt boven de produktiviteit van extra-uren, kan een gegeven toename van de tewerkstelling gepaard gaan met meer werktijdverkorting.

3. De resultaten duiden ook nog op een redelijk aanzienlijke trade-off tussen het netto-loon en het aantal tewerkgestelden bij zero groei. Zo zal bij een waarde van α van 40% een daling van het netto-loon met 1% de tewerkstelling met 2,56% doen stijgen.

Tabel 1 : Effecten van een herverdeling van het werk
met $x = 1\%$ en $\beta = 1$

	$\alpha = 30\%$	$\alpha = 40\%$
L	1.84	2.56
H	-1.84	-2.56
w	1.00	1.00
t	-0.82	-1.53
t_{IB}	-2.34	-4.35
t_{WN}	-6.95	-12.88
t_{WG}	-3.42	-6.35
Trade-off	-1.84	-2.56

Tabel 2 : Effecten van een herverdeling van het werk
met $x = 1\%$ en $\beta = 0.8$

	$\alpha = 30\%$	$\alpha = 40\%$
L	1.84	2.56
H	-2.30	-3.20
w	1.46	1.64
t	-0.82	-1.53
t_{IB}	-2.34	-4.35
t_{WN}	-6.95	-12.88
t_{WG}	-3.42	-6.35
Trade-off	-1.84	-2.56

Tabel 3: Effecten van een herverdeling van het werk
met $x = 1\%$ en $\beta = 0.6$

	$\alpha = 30\%$	$\alpha = 40\%$
L	1.84	2.56
H	-3.07	-4.27
w	2.23	2.71
t	-1.67	-3.09
t_{IB}	-2.34	-4.35
t_{WN}	-6.95	-12.88
t_{WG}	-3.42	-6.35
Trade-off	-1.84	-2.56

VII. WESLUIT

In deze paper werd onderzocht welke de voorwaarden zijn waaraan formules van herverdeling van het werk moeten beantwoorden om het makro-ekonomisch evenwicht van een land niet te verstoren. De voornaamste bevinding is dat elk percent groei van het BNP toelaat, door werktijdverkorting, een tewerkstelling te kreëren van ongeveer 2%. Dit hefboom effect van de groei kan echter slechts werken indien de werknemers afzien van de toename van hun netto-looninkomen dat normalerwijze het gevolg is van de groei van het BNP. Tegelijkertijd is vereist dat de overheid de uitgespaarde werkloosheidsvergoeding compenseert door belastingverminderingen op het looninkomen.

Potentiëel hebben we hier dus een belangrijk hefboomeffect van formules van herverdeling van het werk. Opdat dit effect zou kunnen werken moet echter de groei van het BNP voldoende groot zijn. Indien, echter, deze groei rond de 1% per jaar blijft hangen zoals we dit gedurende de laatste vijf jaar hebben gekend, dan mag van dit effect niet al teveel verwacht worden. In dat geval zullen formules van herverdeling van het werk slechts tot significant bijkomende tewerkstelling kunnen leiden indien ze gepaard gaan met looninlevering.

Het voorgaande leidt tot een paradoksale konklusie. Wanneer de ekonomische groei laag is, en wanneer dus formules van werkhervreiding een groot nut kunnen hebben om de werkloosheid op te lossen, zijn deze formules moeilijk door te voeren. Om signifikante effecten te hebben op de tewerkstelling moeten ze dan immers gepaard gaan met looninlevering. Wanneer daarentegen de ekonomische groei hoog is, is werktijdverkorting gemakkelijker door te voeren, maar is ze ook minder noodzakelijk.

De discussie die in deze paper werd gevoerd heeft betrekking op slechts één (zij het een belangrijk) aspekt van werktijdverkorting, m.n. de makro-ekonomische randvoorwaarden waarin dergelijke formules kunnen toegepast worden. Er zijn echter nog heel wat andere problemen met werktijdverkorting als instrument van bestrijding van de werkloosheid. Deze problemen situeren zich vooral op het mikro-ekonomische vlak en houden o.m. verband met het feit dat arbeid geen homogeen goed is. De verschillen in kwalifikaties, leeftijd, bereidheid om te werken; de sektoriële en regionale verschillen in vraag- en aanbodsituaties hebben tot gevolg dat de uniforme formules van werktijdverkorting die in de makro-ekonomische benadering van deze paper werden besproken tot grote moeilijkheden kunnen leiden. Deze problemen vielen echter buiten het bestek van onze studie.

Appendix: Definities en bronnen van de gebruikte variabelen.

Bekijken we vooreerst de belastingvariabele t : deze geeft het percentage weer van de bruto-uurloonkost dat voorafgenomen wordt in de vorm van inkomstenbelasting en van werknemers- en werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid. Er rijst hier evenwel een probleem aangezien t niet direct waarneembaar is. Definieren we de volgende variabelen :

w : bruto-uurloonkost
 w' : bruto-uurloon
 w'' : netto-uurloon
 t_{WN} : aanslagvoet werknemersbijdrage
 t_{WG} : aanslagvoet werkgeversbijdrage
 t_{IB} : aanslagvoet inkomstenbelasting

dan gelden volgende relaties :

$$w'' = w(1-t) \quad (A1)$$

$$w = w'(1+t_{WG}) \quad (A2)$$

$$w'' = w'(1-t_{WN})(1-t_{IB}) \quad (A3)$$

Uit deze vergelijkingen volgt dat :

$$1-t = \frac{w''}{w} = \frac{(1-t_{WN})(1-t_{IB})}{1+t_{WG}} \quad (A4)$$

Voor de berekening van t werd gebruik gemaakt van (A4). De aanslagvoeten voor de sociale zekerheid komen uit het Jaarverslag van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid en bedragen $t_{WN} = 10,82\%$ en $t_{WG} = 32,67\%$. Voor de belastingvoet t_{IB} werd gebruik gemaakt van de Fiscale Statistiek van de Inkomens, aanslagjaar 1983. De weerhouden waarde voor t_{IB} bedraagt 26,45%. Dit alles levert voor t een waarde op van 50,56%.

De overige cruciale variabele betreft de vervangingsratio α_N . Deze kan worden afgeleid van de ratio α die reeds in de tekst werd besproken. Meer bepaald geldt de volgende relatie:

$$\begin{aligned}
 \alpha_N &= \frac{v}{(1-t)wH} = \frac{v}{w'H} \frac{w'H}{(1-t)wH} \\
 &= \alpha \frac{w}{(1+t_{WG})(1-t)w} \quad \text{gebruik makend van (A2)} \\
 &= \alpha \frac{1}{(1-t_{WN})(1-t_{IB})} \quad \text{gebruik makend van (A4)}
 \end{aligned}$$

Hieruit volgt dan dat voor de berekening van α_N enkel de ratio α en de reeds besproken aanslagvoeten t_{WN} en t_{IB} benodigd zijn.

VOETNOTEN

(1) De kritiek die we hier impliciet formuleren tegen het Palasthy- en het Rovak-plan betekent niet dat er geen interessante voorstellen zijn vervat in deze twee plannen. Zo bijv. bevatten deze twee plannen aantrekkelijke ideeën over hoe meer flexibiliteit in de organisatie van de arbeid te bekomen. De kritiek die we hier formuleren heeft alleen betrekking op het feit dat de auteurs van deze plannen een drastische werktijdverkortung willen doorvoeren zonder looninlevering.

(2) In sekte 6 illustreren we dit fenomeen aan de hand van een numerisch voorbeeld.

(3) Voor een internationale vergelijking van de waarde van α_N , zie OECD Economic Studies, The role of the public sector, 1985(4), blz. 146-152.

(4) We maken hier abstraktie van de progressiviteit van de belastingen die ervoor zorgt dat de belastingopbrengst van de overheid met meer dan 1 % stijgt, zodat de netto-loonsom met minder dan 1 % toeneemt. Dit effect zal in belang dalen in de toekomst ten gevolge van de indeksering van de belastingsschalen.

(5) Deze formule wordt afgeleid in sekte 5.

(6) De voorgaande konklusie moet wat genuanceerd worden indien de overheid bereid is de groei van de belastingopbrengst in te leveren. In dat geval kan de netto-loonsom met meer dan 1 % stijgen, en kan het ritme van herverdeling van het werk opgedreven worden. De budgettaire situatie van België laat echter weinig ruimte toe om dit effect te laten spelen.

(7) Deze gegevens zijn ontleend aan Ekonomische berichten, Paribas, oktober 1980.

(8) Tot een dergelijke konklusie voor België komt P. Van Rompuy, Arbeidsmarktflexibiliteit en werkloosheid, C.E.S.-paper, 1985. Zie in dit verband ook Bruno, M., Aggregate supply and demand factors in OECD unemployment : an update, NBER working paper No. 1696, 1985

(9) Een tweede veronderstelling betreft de relatieve grootte van de komponenten binnen het niet-arbeidsaandeel : de kapitaalkosten en de winst. Indien bvb. de kapitaalkosten sterker stijgen dan het veronderstelde groeiritme van x percent dan impliceert relatie (1) dat het winstaandeel zal dalen, wat mogelijkerwijze de doelstellingen van het ekonomisch beleid kan doorkruisen. Indien dit laatste het geval zou zijn, dan zal de totale jaarloonkost slechts aan een trager ritme mogen toenemen dan de vooropgestelde x percent.

(10) We veronderstellen hier dus een multiplikator van het BNP op de belastinginkomsten van 1.